

Hər guşəsində bir tarix var

Dünyada ilk insan məskəni sayılan Füzuli rayonunun ərazisindəki Azıx mağarası da erməni təcavüzünün qurbanı olub

rın çoxuna, sadə insanlara bu gün də məlum deyil. Böyük söz ustadı, Azərbaycan ədəbiyyatının banilərindən olan Məhəmməd Füzulinin anadan olmasının 400 illiyi şərəfinə rayonun adının dəyişdirilərək Füzuli adlandırılması təkcə füzulisevərlərin deyil, xalqımızın üreyincə idi. Beləliklə, 1959-cu ildə Füzuli rayonu yaradıldı. Rayonun ərazisində müxtəlif dövrlərdə Qaraköpətpədə, Qarabulaq kurqanlarında, Güneştəpədə, Quruçay sahillərində və digər yerlərdə aparılan tədqiqatlar bir daha təsdiqlədi ki, Azərbaycan torpaqları ulu, qədim tarixini öz qoynunda, qoruyub saxlayır və dərin köklərə malikdir. 1968-ci ilin yayında mərhum arxeoloq-alim Məmmədli Hüseynov tərəfindən Azıxantrop adamının alt çənəsinin sümükləri rayon mərkəzindən on beş kilometr məsafədəki Azıx mağarasından tapılmışdır. Azərbaycan arxeologiya elminin nailiyyətlərindən biri olan bu abidə Qarabağın Füzuli bölgəsində Paleolit dövrünün mövcudluğunu aşkarlamış oldu. Burada uzunluğu 600 metrə çatan 8 dəhliz mövcud olub. Dəhlizlə-

rin bəzilərinin uzunluğunun 20-25 metr olması o dövr üçün möcüzə idi. Arxeoloqların gəldiyi qənaətə görə, Azıx Qafqazda indiyə kimi aşkar edilmiş mağaralardan ən böyüyü və "qoca"sıdır.

Buradakı tapıntı üzərində aparılan tədqiqatlar təsdiqləmişdir ki, o, ən azı 350-400 min illik bir dövrü əhatə edir.

Füzulidə Əcəmi memarlıq məktəbinin təsiri ilə inşa olunan bir sıra tarixi-mədəni abidələr də var. Əhməd-alılar və ya Arğalı türbəsi (XIII əsrin sonu), Babı türbəsi (1273-cü il), Aşağı Veysəllidə hamar daşlardan tikilən qülləvari Mirəli türbəsi (XV əsr), Qarğabazar kəndindəki Hacıqiyasəddin məscidi (1862-ci il), Karvansara (1864-cü il), Füzuli şəhərindəki Hacı Ələkbər məscidi (XIX əsr), Merdinli kəndi yaxınlığında daşdan yonulmuş at, qoç fiqurları tariximizin dərin qatlarından soraq verən, mədəniyyətimizin inkişafını təsdiqləyən tutarlı faktlardır.

İşğala qədər rayonda 70 kitabxana, 20 mədəniyyət evi, 45 klub, xalq və dövlət dram teatrları, 685 çarpayı-

lıq 13 xəstəxana, 40 feldşer-mama məntəqəsi, vərəm və dəri-zöhrəvi xəstəlikləri dispanseri, 20 kinoqurğu, texnikum, 2 texniki peşə məktəbi, 38 məktəbəqədər müəssisə, 2 muzey, stadion, 65 kolxoz və sovxoz, 12 fermer təsərrüfatı və digər obyektlər var idi.

Füzulinin bir çox yaşayış məntəqələri ulu öndər Heydər Əliyevin 1993-cü ilin iyun ayında xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə qayıdışı və birbaşa döyüş meydanlarına, səngərlərə gətirməsi nəticəsində düşmənlərə tapdığından azad edilmişdir. Rayonun işğaldan azad olunmuş ərazilərində salınmış 13 qəsəbə və 20 kənd Füzuli əhalisinin doğma torpaqla ünsiyyət yerinə çevrilib. Həmin qəsəbələrə 12-si işğaldan azad edilən ərazidə yeni salınıb və məcburi köçkün ailələri burada müvəqqəti məskunlaşıb. Hazırda burada 51 min nəfər məcburi köçkün ailəsi yerləşib.

1100 nəfərdən çox şəhid, yüzlərlə itkin vermiş Füzulidə bu gün 1500-ə yaxın əlil və şikəst də Qarabağın qaytarılması uğrunda hər an döyüşlərə atılmağa hazırdır və onlar Ali Baş Komandanın əmrini gözləyirlər.

Ulu öndər Heydər Əliyevin bir çağırışı ilə Füzulinin ərazisinin bir hissəsi işğaldan azad olunubsa, demək, təcavüzün və separatizmin qurbanlarına çevrilmiş digər rayonlarımızı da əsir və girovluqdan xilas edəcəyik! Bunu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev də deyir! Bunu Azərbaycanın dövlət başçısının göstərdiyi qətiyyətli mövqe, gündən-günə güclənib formalaşan, bu ilin aprel ayının əvvəllərində zəfər yolu keçərək düşmənin bağrını yaran Milli Ordunun hərtərəfli potensialı və xalqımızın mübariz ruhu deyir!

Məhəmməd NƏRİMANOĞLU,
"Azərbaycan"

Təkcə Azərbaycanın deyil, dünyanın ən qədim tarixə malik diyarlarından biri olan Füzuli rayonunun ərazisindəki Azıx mağarası ilk insan məskəni kimi bəşəri sivilizasiyanı heyran qoymaqdadır. Bu Azərbaycan torpağı minilliklər boyu müxtəlif məşəqqətlərin şahidi olub. Ötən əsrin əvvəlində olduğu kimi, sonunda da Qarabağ torpaqlarında minilliklərin yaşadı və şahidi maddi-mədəniyyət abidələrimiz daşnak siyasətinin qurbanlarına çevrildi. İlk vaxtlar "mədəni" şəkildə (keçmiş SSRİ-nin beynəlmilətçilik bayrağı altında) həyata keçirilən bu çirkin siyasət, nəhayət, ötən əsrin 80-ci illərindən sonra açıq-aşkar, təcavüzkar formada özünü göstərdi. Məqsəd təkcə Azərbaycan ərazilərini işğal edərək etnik təmizləmə siyasəti aparmaq deyildi. Buradakı əcdadlarımızın yadigarları və tariximizin alt qatlarına məxsus maddi-mədəniyyət abidələrimizi məhv etmək, minilliklərin, əsrlərin izlərini silmək, saxtalaşdırmaq onların əsas niyyəti idi. "Böyük Ermənistan" uğrunda aparılan çirkin, şovinist siyasət Azərbaycanın, sözün əsl mənasında, dilbər guşəsi olan Qarabağın nəinki dağlıq hissəsində, onun digər ərazilərində də öz izlərini qoydu. İşğala məruz qalan qədim yaşayış məskənlərimizdən biri də ərazilərinin xeyli hissəsi Ermənistan ordusunun nəzarəti altında qalan, dünyanın etnoqraflarını bu gün də heyranədən qoyan Azıx mağarasının yerləşdiyi Füzuli rayonudur.

Əsası 1827-ci ildə qoyulmuş rayonun ilk adı Qarabulaq olub. 1930-cu ildə sovet hakimiyyəti bir sıra digər yaşayış məntəqələrimizin adını dəyişdirirdi kimi, Qarabulağa da "əl gəzdirdi". Onu inkişaf etdirmək əvəzinə adı dəyişdirilərək Qaryagin qoyuldu. Bu qondarma adı rayon 1959-cu ilə qədər daşımağa məcbur oldu. Əslində, Qaryaginın şəxsən kimliyi burada yaşayanla-